

Videnje, védenje in hrepenenje

Ob šestdesetletnici pesnika in slikarja
Gustava Januša

Med resnimi pesniki na Koroškem velja Gustav Januš za nemara najvedrejšega, najsvetlejšega, najbolj hudomušnega. Toda že od njegovih zgodnjih ustvarjalnih let grozi tudi nad živopisnim vrvežem igrivih zajedljivih pesmi otožna senca. Jasne so kot pokrajina po obilnem nalivu; osončene in napete kot v pričakovanju naslednje plohe. Prav ta napetost med blagim humorjem in zadržano otožnostjo odlikuje te prizore iz vsakdana ne samo koroških Slovencev; med njimi se je Januš najprej uveljavil in zapisal v širšo javno zavest.

Njegova govorica je, ne da bi ga kdaj zaneslo v plitvo in plosko nakladanje poljubnih prisposodob, hkrati preprosta in natančna. Naravnost epsko, pogosto v proznih baladah, prikazuje iz umirjene razdalje svet, ki se mu približuje s prizanesljivo previdnostjo. Obžaluje izginjanje starega, hkrati pa zafrkljivo ironizira malikovanje vsega modernega in modnega. Ob tem je povsem današnji in sodoben. Kjub temu in prav zato se mu vse pogosteje zatoži po ogroženi lepoti neokrnjene narave. Tako Januš presega svoj osebni in mogoče celo posameznikov jaz. S preprosto širino in presenetljivo globino svojih pesmi upodablja slehernika sredi človeštva.

Gustav Januš je počasi in previdno vstopal v svetle sobane umetnosti; mogoče je prav zaradi svoje preudarnosti prodrl globlje vanje od marsikoga. Že od mladjevskega začetka je vozil dvotirno, likovna in besedna umetnost sta se oplajali in brusili druga ob drugo in ob upočasnitvi ustvarjalnega razvoja se je tudi čisto navadno oglje marsikdaj strnilo in strdilo v kar najtrši, najbolj zgoščen drag kamen.

Januš je zrasel iz posnemanja povojnega ekspresionizma v dostopno, samo na videz naivno oblikovanje vsakdanjih prizorov, s katerimi je v obeh svojih panogah najprej zaslovel. Potem je veselje do eksperimenta rušilo in končno razbilo prepoznavnost predmetov in Januš je tako rekoč igraje osvojil nova polja in dotlej nepoznana prostranstva ustvarjanja. Temu je nujno sledilo vračanje vase, povratek v neobljudeno, včasih kar odljudno pokrajino.

Tam prisluškuje rastlinam in neznatnim živalicam, se sprehaja po svetu, kjer »padajoči bukov list mnogo več šteje kot New York«.

»Pravi, da raje živi nekje doli kot gori nekje na vzpetini; tako nima vsega pod seboj. Tako od spodaj lahko gleda gori črto, za katero si lahko predstavlja nekaj lepšega (G. J., Področca).« (Handke, *Zjutraj ob skalnatem oknu*, str. 211)

Tako postajajo hribi – ki zapirajo vidno polje, ki so meja, kot menijo mnogi, po svoji naravi, izziv, ki usmerja pogled navzgor – zemeljsko, posvetno onstranstvo.

Zapletena, prepletajoča se je vzporednost slikanja in pesnjenja: od nadomestkov in namestnikov se razvija v podrobno popisovanje – ne vidnega – temveč samega videnja. Januša odlikuje janušna dvoglavost, glede tega je pravi Staroavstrijec; zagledan je v to, kar že je, in ono, česar še ni. Zadovoljstvo nad samim obstojem, bivanjem se sreča, zliva in spaja s hrepenenjem po tistem, kar prihaja, kar je na izvidu, blizu.

Žalost ali mogoče samo obžalovanje, potrto nad odhajanjem, oddaljevanjem, minevanjem – sprva ljudi (matere, samomorilcev) in, že od samega začetka, živali (kot na primer metulja, ki frfota, neulovljiv skozi celoten Janušev opus, naproti soncu in svobodi) in rastlin, zdaj že nežive narave in Zemlje, sveta samega. Tolažba, obliž in lek pa so mu kroženje, vračanje, ponovni prihod – nekakšna prastara vera v neuničljivost ptiča feniksa, čeprav nam prizanese z zublji ognja in trošenjem pepela. Nikakor pa ni zazrt v kakšen konec, niti v mesijansko odrešilnega.

Dvoličen, pa čeprav zaljubljen v marsikak paradoks, nikoli ni bil: v sebi je združeval napetost in nasprotje med naprednim in stanovitnim, z ironijo dviguje kozarec z zdravico »Naj živita Katoliška cerkev in socialistična stranka!«. Ta hkratnost pa nujno pomeni odklanjanje skrajnosti:

»Na poti na literarni večer na Radišah pri Celovcu je pogovor s koroškim pesnikom in slikarjem Gustavom Janušem nanesel na svetnike. Januš je dejal, da ga fanatizem svetnikov odbija.« (Alois Brandstetter, *Planinske more*, str. 143f).

Versko prepričanje, svetovni nazor in narodnost obravnava v enem, velikem zamahu:

»Včasih se / dolga lipova senca / že konča na meji k samogovoru. / Iz lesa se potem luščijo besede. // Tudi branike popokajo; / stoletno čaščenje se razodene / in stari bog govori / z lastovkami v materinem jeziku. / [...] / ,Iz splošnega mnenja / pa se še vedno izrezljujejo svetniki / ter se oživljajo z očmi.« / / Zato se tudi svetniki starajo.« (Sredi stavka, str. 12)

Enako ironično kritičen je do cerkvenih ceremonij in do posvetnih oblasti:

»Motim ljudi, ki molijo / za srečno smrt in iščejo upanje v belih krizantemah. / Opuščam jim grehe, ki / jih menda tlačijo že mesece / Pravim: opuščam vam. / In grehi so jim odpuščeni. // Nato jim čestitam in se poslovim. / Jutro preživim odrešeno. / Ko jim čez mesec dni, ko / se je nabralo že spet nekaj grehov, / vnovič vse odpustim, / dobim od deželnega urada / koncesijo za opuščanje grehov.« (Pesmi, str. 88f)

Z drugačno porogljivostjo se loteva naprednega patosa v pesmi, ki jo verjetno najprilneje preberemo kot posodobljen narobe svet:

»Ker mi manjka / prepričanja, / ves dan lovim resnico. / [...] Ko bom poln, / pom počil: / zasencil bom zvezde, / nagnojil grede, / osvobodil delavce in jih rešil borbe. / [...] Nesrečni bodo, / saj brez borbe ni kruha, / ne vina, ne smrti. / ‚Naprej v borbo!‘ / bodo klicali in / živeli večno. / Jaz pa bom umrl, / ker pišem pesmi.« (Pesmi, str. 97)

Tu se pesnik, ki je »v senci kostanjev [...] prepovedano srečen« (Pesmi, str. 96), le preveč očitno »moti« – že Valentin Vodnik, duhovnik, ki je prvi izdal zbirko posvetnih pesmi v slovenskem jeziku, je vedel (kot lahko preberemo utrujeni soprogi med čakanjem na žene na njegovem spomeniku na ljubljanski tržnici): »Ne hčere ne sina / po meni ne bo, / dovolj je spomina, / me pesmi pojo.«

Vpadljive so odsotnosti, »ces absences qui nous font agir«, ki so, po Rilkeju, naše gibalo, ki nas priganjajo k delu, k ustvarjanju. Vse manj govori o družbi, malo ali nič o ljubezni, preselil se je v ednino, v jaz, ki naenkrat – in to je največ, kar zmore poezija – ni več samo njegov. Krog vidnega polja se je sklenil, v njegovem žarišču je košato drevo, pod katerim razpreda misli o Bogu in svetu, ob Besedi in ljudeh, kot smo prebrali v današnjem časopisu, na tisti – kulturni – strani, ki je po pesnikovih besedah že cel časopis. Pod to krošnjo stoji dvojica tiste klopi, na kateri so v zgodnji pesmi »Doma« kmetje počivali po delu. Toda po tihem nareku temih sil, ki so iz krutega sedanjika brezobzirno posegli v pradavnino vedno istega, stanovitnega, so razdrli klop in odšli neznano kam.

Pesnik se je rodil v besedo, vendar je bil, kot mi vsi, iz nje izgnan; s pesmijo na novo gradi to domovanje, z njo si sproti ustvarja obljubljeni deželo, v katero se vračamo za njim.

Fabjan Hafner